

Odišiel docent Ivan Dubnička

Dňa 8. augusta 2014 nás po zákernej chorobe opustil vo veku 53 rokov doc. PhDr. Ivan Dubnička, PhD. Narodil sa v Púchove. Študoval na Strednej umeleckopriemyselnej škole v Kremnici, na Strednej škole pre umeleckoremeselné práce v Bratislave a na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Pracoval na Ústredí umeleckých remesiel a v Stredisku environmentálnej výchovy v Bratislave.

Na post univerzitného učiteľa ho prijímal zakladateľ Katedry politológie a európskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína filozofa (KPEŠ FF UKF) Nitre doc. Juraj Kučírek, CSc., ktorý tragicky zahynul pod Malým Pyšným štítom v Tatrách. Ivan Dubnička sa stal jeho pokračovateľom nielen vo funkcii, ale aj vo vedeckom bádani. Vo svojich textoch (v rigoróznej a dizertačnej práci, neskôr v monografiách a štúdiách) nadviazal na základy kritickej nitrianskej školy environmentalizmu a vo svojich dielach ju výrazne prehĺbil. Na KPEŠ FF UKF pôsobil od roku 1999 externe a od roku 2004 interne. O tri roky sa stal jej vedúcim a úspešne ukončil habilitačné konanie.

Bol mimoriadne pracovitým človekom, odborníkom na svojom mieste – originálnym vedcom s pozoruhodnými postrehmi, pedagógom, manažérom a človekom, ktorý miloval plnohodnotný život, poznávanie prírody a spoločnosti. Na prednáškach hovoril, samozrejme, bez papiera a nerobil prezenciu ani vo večerných hodinách. Miestnosti, v ktorých mal výučbu, nezívali prázdnotou. Presadzoval kritické myslenie, založené na hlbokom poznaní. Patril medzi tých slobodných ľudí, ktorých márne oslovujú reklamné brožúrky a šíritelia mainstreamových postojov. Názorovo stál na vlastných nohách. Ako tvorivá bytosť sa stal protikladom ľudskej lenivosti, rozmazanosti, meštiackej plytkosti a hlúposti. Nebál sa povedať, čo si myslí. Nevedel hovoriť inak, ako vec videl. Do posledného dychu bojoval proti nespravodlivosti, pretváрке a imidžizmu.

Zásadné pozitívne zmeny, ktoré presadil na katedre, si získali po čase uznanie aj v širšom okolí. Všetko robil pre dobré meno pracoviska, ale odmietal individuálne aj skupinové „piárenie“. Stal sa členom akademického senátu fakulty a univerzity, vedeckých rád Ústavu politických vied SAV v Bratislave, Fakulty masmediálnej komunikácie a Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave, slovenských i českých vedeckých spoločností a redakčných rád viacerých odborných časopisov.

Bol autorom piatich monografií, desiatok odborných a vedeckých štúdií, učebníc, recenzií, komentárov a článkov popularizujúcich vedu. Všímal si genézu environmentálnej krízy, jej vplyv na kultúru, spoločnosť a politické dianie. Zdôrazňoval dlhodobú neudržateľnosť konzumnej orientácie ľudí, ktorá mu osobne bola veľmi cudzia. Aj z tohto dôvodu odsudzoval titulomániu. Súčasne ostával, podobne ako Juraj Kučírek, veľmi kritický k hnutiam „zelených“, poznačených naivitou, slabým poznaním podstaty človeka a sveta a odklonom od reality. Nejednu štiplavú poznámku vyslovil na módné vlny „environmentalizmu“ a na tzv. ekobiznis.

Funkčne spájal kulturologické, antropologické a politologické prístupy. Prekážalo mu, že sa z bežnej politickej praxe, ale aj zo spoločenskej vedy, vytráca ľudskosť. Aj preto sa usiloval vnímať výučbu politických vied ako výučbu o človeku, a až potom o inštitúciách. Nielen vlastný

výskum, ale aj smerovanie katedry posúval od opisu politických prejavov k vysvetľovaniu ich príčin, vrátane analýzy zložitého vnútra človeka s jeho konštantnými aj premennými hodnotami.

V knihe *Prírodný svet Indiánov* (Bratislava : PaRPRES, 1998, 162 s.) sa opiera o známy fakt, že severoamerickí Indiáni pochádzajú z Ázie. Čitateľom priblížil ich spôsob života v Severnej Amerike, ktorý spočiatku determinoval lov a prvotný rozvoj poľnohospodárstva. Písal o vzniku prvých náboženských kultov s rituálnymi a magickými prejavmi. Zdôrazňoval, že vojenstvo bolo Indiánom spočiatku cudzie, tento „neduh“ úzko spojený s vývojom ľudstva, im priniesli bieli osadníci. Jedinečnosť knihy možno nájsť aj v ilustráciách autora, ktoré sú prejavom jeho estetického a umeleckého cítenia.

V monografii *Kulturologia a environmentalistika a ich výchovné aspekty* (Acta culturologica. zv. č. 9. Bratislava : UK, 2003, 102 s.) charakterizoval environmentalizmus ako jednu z aktuálnych myšlienkových koncepcií v druhej polovici 20. storočia. Pozornosť venoval rôznym aspektom globálnej environmentálnej krízy. Analyzoval jej odraz v modernom myslení. Vychádzal z prác Konráda Lorenza, Josefa Šmajsa, Juraja Kučírka, Ericha Fromma a Erazima Koháka. Poukázal na smer odkazujúci k prebudeniu mravnej zodpovednosti a na radikálny smer vyzývajúci k spoločenským zmenám. Jednu z ciest východiska z krízy videl v antropologickom výskume. Teoretickú problematiku spojil s možnosťami environmentálnej výchovy. Okrem toho objasnil pojmový aparát spojený s témou a výchovné možnosti.

V monografii *Mravy, šelmy a vegetariáni* (Nitra : UKF FF, 2007, 316 s.) podal obraz o vývoji premenlivého etického vzťahu medzi človekom a zvierat'om v priebehu vekov. Tento vzťah v ľudských dejinách nadobúdal rôzne podoby. Od úcty a priamej závislosti od zvierat, keď im bola venovaná značná miera pozornosti, čo sa prejavilo v náboženskej a etickej oblasti, až po dnešnú ľahostajnosť k utrpeniu zvierat, od ktorých sme stále závislí, no nemáme k nim taký priamy vzťah ako v minulosti. Človek je vlastníkom vedomia, vnímania a reflektuje okolitý svet, ku ktorému musí zaujať stanoviská, morálne nevynímajúc. Vzťah medzi človekom a zvierat'om, rovnako vzťah medzi ľuďmi ako takými človek ošetril etickými zásadami. V monografii sa autor snaží dokázať, že etické normy, prípadne morálka a duchovná kultúra podliehajú evolučnému procesu. Človek síce hľadá univerzálne morálne hodnoty, no v histórii ľudstva sa skôr stretávame s relatívnosťou etických noriem. Prostredníctvom kultúry a etických noriem človek sleduje svoje zisťné ciele, ospravedlňuje, vysvetľuje, zdôvodňuje a posväčuje svoje konanie. Morálka je potom veľmi abstraktnou a relatívnou veličinou.

V rozsiahlej monografii *Kultúra a environmentálna kríza* (Nitra : UKF FF 2007, 486 s.) vysvetlil genézu environmentálnej krízy. Problematickosť vidí v snahe o definovanie hranice medzi prírodným a kultúrnym, človekom a zvierat'om. Konfrontuje antropologické a filozofické závery, pričom nachádza spojnicu medzi kultúrou a prírodou, ktorú bližšie hodnotí ako vzťah závislosti kultúry voči prírode. Analyzuje globálnu environmentálnu krízu a jej environmentálne, sociálne a ekologické aspekty. Pri hľadaní príčin environmentálnej krízy prechádza jednotlivými historickými etapami vývoja ľudstva. Pôvod krízy vidí v zlyhávaní stratégie človeka. Charakterizuje ju ako produkciu nadprodukcie, ktorá devastuje prírodu, teda vonkajší svet, a následnú konzumáciu nadprodukcie, ktorá deštruuje duchovnú kultúru, a tým svet človeka. Na Juraja Kučírka nadväzuje poukázaním na to, že environmentálnu krízu nemožno riešiť bez riešenia sociálnych problémov. Napriek všetkému vkladá nádej do ľudského rozumu, ľudskej schopnosti analyzovať a prognózovať v záujme prežitia druhu. Prácu Ivana Dubníčku možno v období vydania považovať za priekopnícku v rámci Slovenska aj vďaka jeho antropologickej interpretácii

environmentálnej krízy. Za toto jeho vrcholné dielo získal prémii Literárneho fondu za vedeckú a odbornú literatúru v kategórii spoločenské vedy.

V monografii s aliterujúcim názvom *Misa Mäsa* (prezývka mena grónskej bohyne, vládkyne mora u Inuitov, ktorá im dáva potravu v ríši večnej zimy; Bratislava : Karpaty-Inforpress, 2012, 240 s.) cítiť vyzretého vedca aj štylistu. Ivan Dubnička argumentuje v prospech (hypo)tézy, že konzumácia mäsa bola dôležitým evolučným podnetom, kultúrnotvorným činiteľom a hybnou silou vývoja ľudstva. Všežravosť mohla byť na začiatku skôr prispôsobením sa zmeneným prírodným podmienkam. Výživnejšia mäsitá strava zvyšovala aj šance na prežitie, oslobodila človeka od nutnosti neustáleho hľadania, zberu rastlinnej potravy (ak vôbec existovala ešte táto možnosť). Voľný čas, ktorý naši predkovia takto získali, mohli venovať zdokonaľovaniu materiálnej a duchovnej kultúry; tá je v podstate prostriedkom efektívnejšej adaptácie a presadenia sa. Lov (neskoršie chov) zvierat vyžadoval lepšiu organizáciu života v kolektíve, v dôsledku čoho sa vyvíjala reč a rozmnožovaním schopnejších sa skvalitňoval genofond. Okolnosti a zmeny v zabezpečení obživy (domestifikácia, deľba práce, vznik veľkých, organizovaných spoločenstiev) ovplyvnili vývoj náboženských a sociálnych foriem (sakrálna, tabu, resp. jeho nedostatok, zbožšťovanie kultúrnych hrdinov, príkazy a rituály spojené s mäsom, konkurencia, mocenská hierarchia a solidarita...) a poznačili aj psychológiu človeka (rozvoj predstavivosti, sublimácia potreby loveckého vzrušenia v športe, v hazardných hrách...), pričom jeho biologické, zdravotné a environmentálne následky mohli v niektorých kultúrach zriedkavejšie zapríčiniť aj prechod na vegetariánstvo (hlavne v Indii), alebo na druhej strane do kanibalizmu (neraz aj „civilizovaných“ ľudí). O týchto a mnohých ďalších témach reflektuje autor sugestívnym, čitateľným spôsobom, obrazne, s nespočetnými konkrétnymi príkladmi, nezaujato, bez morálneho hodnotenia, odsudzovania alebo vychvaľovania, v znamení tzv. environmentálneho pragmatizmu (predpoklad, že v poslednej inštancii ekologické podmienky určujú spôsob života aj kultúru), zmapovaním možností prežitia človeka a celej prírody i na dnešnej preľudnenej a devastovanej planéte – aj nevyslovene, iba výberom analyzovaných tém poukazujúc na potrebu tolerancie voči každému živému (čo nielen v džinizme nazývajú: ahinsá).

V učebnici *Šamani, mesiáši, proroci a reformátori* (Nitra : UKF 2014, 364 s.) ponúkol systematický prehľad a charakteristiku základných náboženských foriem. Inšpiroval sa evolucionistickým prúdom v rámci religionistiky, bádáním po koreňoch náboženstva. Sám uvádza, že na problematiku nahliada z pozície antropológie náboženstva. Vysvetlil vývojovo mladšie formy, ako mágiu, kult, šamanizmus, totemizmus, rituál, a ich prechod k súčasným najrozšírenejším karmovým a monoteistickým náboženstvám. Neobišiel akademickú diskusiu zameranú na definovanie základnej terminológie. Publikácia pomáha zorientovať sa v problematike, predkladá kvalitný a zrozumiteľný základ pre štúdium religionistiky a iných humanitných odborov. Učebnica je adresovaná nielen spoločenskovedným pracovníkom, študentom, ale aj všetkým tým, ktorí chcú spoznať svet. Ako píše autor, „*neexistuje priestor s religióznym vákuom... Dnes je isté, že náboženstvo bude súčasťou ľudskej kultúry permanentne*“ (s. 332). Ivan Dubnička kládol dôraz na funkcie a psychológiu náboženstva, kultúrny a politický vplyv jednotlivých koncepcií a geografický priestor súvisiaci s nimi.

Ako politológ sa zaoberal najmä problémami globalizácie, environmentálnej, kultúrnej a menšinovej politiky, multikulturalizmu a geopolitiky. Spracoval texty a životné postoje ôsmich kultúrnych a politických osobností (T. G. Masaryk, V. Šrobár, F. Juriga, M. Rázus, P. Blaho, A. Štefánek, I. Dérer, L. Novomeský), spätých s osudmi Slovenska v kontexte moderných slovenských, uhorských a československých dejín a svetových a stredoeurópskych geopolitických

siločiar. V poslednej svojej štúdií *Niekoľko úvah o slobode a nevyhnutnosti inšpirovaných Levom N. Tolstojom* (In: *Philosophica* 13, Nitra : UKF v Nitre, 2013, s. 9 – 19) sa venoval hybným silám dejín a úlohe más v nich. Na príklade románovej epopeje *Vojna a mier* nastolil otázky, ktoré historické a politologické interpretácie dejinných pohybov zväčša prehliadajú. Poukázal na podobnosť súčasných antropologických a etologických výskumov v oblasti slobodnej vôle a záverov ruského spisovateľa a filozofa. Pri vysvetľovaní spoločenského diania sa až príliš často opakujú chyby, na ktoré upozorňoval už L. N. Tolstoj.

Nielen v mladosti sa rád túlal po našich horách. Azda najviac ho priťahovala Muránska planina. Nebolo jesene, aby si neprišiel vypočuť tunajší orchester jeleňov. Spoznal aj hory Krymu a Arménskej vysočiny. Tešil sa, že po akreditačnom roku, po tom, čo na katedre skončí obhajoby prvá generácia doktorandov, sa vyberie ďalej a vyššie do srdca Ázie. Porovnávanie blízkych a vzdialených prírodných svetov a kultúrnych a politických hodnôt nepovažoval iba za pracovnú povinnosť, ale aj veľkú vášeň. Žiaľ, osud rozhodol inak.

Ivan Dubníčka bol priamy, čestný chlap s rovnou chrbticou. Rodine, priateľom, kolegom, študentom i prírode bude chýbať.

Svetozár Krno